

ساختمان و تجهیزات کتابخانه

تألیف: علی یارمحمدی

ویرایش دوم

تأیستان ۱۳۹۶

علوم کتابداری و اطلاع رسانی ۳۰

انتشارات دبیزش ۷۱

Z یار محمدی، علی، ۱۳۴۷ -

۶۷۹ ساختمان و تجهیزات کتابخانه / تألیف علی یار محمدی.

۲ی تهران: دبیزش، ۱۳۹۶.

۲س ۴۴۴ ص: مصور، جدول، نمودار. - (انتشارات دبیزش: ۷۱. علوم کتابداری و اطلاع رسانی: ۳۰)

978-600-97989-4-0

۳۸۰۰۰۰ ریال

۱۳۹۶

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا

۱. ساختمان کتابخانه‌ها. ۲. کتابخانه‌ها، وسایل و تجهیزات. ۳. کتابخانه‌ها،

کتابداری، آشنایی، عنوان.

۰۲۲/۳

Z ۶۷۹/۲ س ۲ ۱۳۹۶

۱۸۲۹۵۷۷

شماره ثبت شناس ملی

ISBN: 978-600-97989-4-0

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۹۸۹-۴-۰۰

انتشارات دبیزش

• عنوان: ساختمان و تجهیزات کتابخانه

• مولف: علی یار محمدی

• صفحه آراء: سمانه اقرار

• طراح جلد: راحله یوسفی نیا

• ناشر: انتشارات دبیزش

• چاپخانه: آراین

• لیتوگرافی: دریا

• نوبت چاپ: ویرایش دوم چاپ اول، ۱۳۹۶

• شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

• قیمت: ۳۸۰۰۰۰ ریال

• مرکز پخش: شرکت اطلاع رسانی و خدمات کتابداری چاپار - ۸۸۸۹۹۶۸۰

■ حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۱۳
مقدمه	۱۵
فصل اول: تاریخچه ساختمان کتابخانه	۱۷
دوران قبل از میلاد مسیح	۱۷
دوران بعد از میلاد مسیح تا اواخر قرن شانزدهم	۲۲
کتابخانه در دوران اسلامی	۲۵
قرون هفدهم و هجدهم میلادی	۲۸
قرن بیستم	۳۳
پیشش ها	۳۶
فصل دوم: ویژگی های سازمانی انواع کتابخانه	۳۷
الف. کتابخانه عمومی	۳۷
کتابخانه سیار	۴۱
کتابخانه شعبه	۴۳
کتابخانه کودک	۴۳
ب. کتابخانه دانشگاهی	۴۹
ج. کتابخانه اختصاصی	۵۶
د. کتابخانه آموزشی	۵۸
هـ. کتابخانه زندان	۶۳
و. کتابخانه بیمارستانی و آسایشگاهی	۶۴
ز. کتابخانه ملی	۶۶
پیشش ها	۶۸
فصل سوم: طراحی ساختمان کتابخانه	۶۹
نقش کلیدی کتابدار در طرح ساختمان کتابخانه	۶۹

۷۰.....	تعیین فضاهای مورد نیاز برای بخش‌های اصلی و فرعی
۷۰.....	الف. بخش‌های اصلی
۷۰.....	۱. محل کار کارمندان
۷۲.....	۲. محل نگهداری مواد کتابخانه
۷۴.....	۳. فضای اشاعه اطلاعات
۷۷.....	ب. بخش‌های فرعی
۷۷.....	۱. فضاهای ارتباطی: ورودی‌ها، سرسراها و راهروها
۷۸.....	۲. محل استراحت کارمندان
۷۹.....	۳. نمایشگاه کتاب
۸۰.....	۴. سالن‌های گردهمایی و سخنرانی
۸۰.....	۵. مکانات تزیینی و سرگرمی برای خوانندگان
۸۱.....	۶. سرویس‌های بهداشتی
۸۱.....	۷. فضای سبز و آرکیند
۸۱.....	۸. فضای آموزش
۸۲.....	تدوین نیازهای فیزیکی کتابخانه
۸۲.....	الف. ارتفاع سقف کتابخانه
۸۲.....	ب. پوشش کف
۸۲.....	ج. درهای کتابخانه
۸۳.....	د. پنجره‌های کتابخانه
۸۳.....	هـ. تأسیسات
۸۷.....	و. سیستم‌های اکوستیک
۸۸.....	ز. نورپردازی
۸۹.....	ح. رنگ کتابخانه
۹۰.....	ط. تزئینات داخلی
۹۰.....	ی. حمل و نقل و جابجایی
۹۰.....	سیستم مدیریت هوشمند در ساختمان کتابخانه
۹۱.....	حفاظت و ایمنی فیزیکی ساختمان کتابخانه و موقعیت استقرار آن
۹۳.....	ویژگی‌های ساختمان کتابخانه
۹۴.....	۱. تغییرپذیری

۹۷.....	۲. جامعیت ساختار و بافت ساختمان کتابخانه
۱۰۰.....	۳. قابلیت دسترسی و دستیابی
۱۰۱.....	۴. قابلیت گسترش
۱۰۱.....	۵. تنوع
۱۰۲.....	۶. سازماندهی
۱۰۲.....	۷. راحتی و آسایش
۱۰۳.....	۸. محیط و مکان ثابت
۱۰۴.....	۹. ایمنی و حفاظت
۱۰۴.....	۱۰. اقتصاد و صرفه‌جویی
۱۰۶.....	عوامل مؤثر در طراحی ساختمان کتابخانه
۱۰۷.....	۱. برنامه ریزی
۱۰۹.....	ترسیم نمودار سازمانی کتابخانه
۱۱۲.....	عوامل مؤثر در برنامه ریزی نیازهای کتابخانه
۱۱۳.....	گروه ساختمانی
۱۱۴.....	همکاری کتابدار و مهندس معمار
۱۱۵.....	کتابدار
۱۱۵.....	مهندس معمار
۱۱۶.....	موقعیت ساختمان کتابخانه
۱۲۰.....	کتابخانه‌های آینده
۱۲۴.....	راهنمای طرح و نقشه ساختمان یک کتابخانه عمومی
۱۲۶.....	طراحی فضای کتابخانه عمومی
۱۲۹.....	پرسش‌ها
۱۳۱.....	فصل چهارم: استاندارد ساختمان انواع کتابخانه‌ها
۱۳۳.....	استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های عمومی
۱۳۸.....	استاندارد ساختمان کتابخانه‌های مساجد
۱۴۱.....	استانداردهای خودروی کتابخانه‌های سیار
۱۴۴.....	استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی
۱۵۰.....	استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های اختصاصی
۱۵۱.....	استانداردهای کتابخانه‌های آموزشگاهی

استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های زندان	۱۵۳
پرسش‌ها	۱۵۵
فصل پنجم: وسایل و تجهیزات کتابخانه	۱۵۷
طراحی داخلی ساختمان کتابخانه	۱۵۷
اصول طراحی داخلی و آرایش وسایل	۱۶۲
شیوه چیدمان قفسه‌های مخزن	۱۶۸
چیدمان میزهای مطالعه	۱۷۰
راه و مانا	۱۷۳
شخصیات وسایل کتابخانه	۱۷۷
نسبت‌های کتابخانه	۱۷۸
وسایل چوبی	۱۷۹
۲. وسایل فلزی	۱۸۹
سازندگان وسایل کتابخانه	۱۹۰
تقسیم‌بندی وسایل و تجهیزات کتابخانه	۱۹۱
۱. وسایل نگهداری منابع کتابخانه	۱۹۱
۱-۱ قفسه کتاب	۱۹۱
۲-۱ قفسه دردار	۱۹۷
۳-۱ قفسه‌های فشرده	۱۹۸
۴-۱ سیستم‌های کشویی خودکار	۲۰۰
۵-۱ وسایل نگهداری سایر منابع	۲۰۱
۱-۵-۱ مجلات جاری	۲۰۱
۲-۵-۱ روزنامه‌های جاری	۲۰۵
۳-۵-۱ روزنامه‌های جلد شده و کتاب‌های بزرگ	۲۰۶
۴-۵-۱ اطلس‌ها	۲۰۷
۵-۵-۱ فرهنگ‌ها	۲۰۹
۶-۵-۱ نقشه‌ها	۲۱۰
۷-۵-۱ وسایل نمایش کتاب‌های تازه	۲۱۱
۸-۵-۱ وسایل نمایش منابع نفیس	۲۱۲
۹-۵-۱ کابینت ریز فیلم‌ها	۲۱۴

۲۱۵	۱-۵-۱۰ کابینت ریز فیش ها
۲۱۶	۱-۵-۱۱ جعبه های نسخ خطی
۲۱۷	۱-۵-۱۲ جزوه دان ها
۲۱۹	۱-۵-۱۳ چند رسانه ای ها
۲۲۰	۲. وسایل مخصوص فضاهای مطالعه
۲۲۰	۱-۲ میز مطالعه
۲۲۶	۲-۲ صندلی مطالعه
۲۲۹	۳-۲ برگه دان
۲۳۲	۳. وسایل مخصوص فضای های کاری و کارمندان
۲۳۲	۱-۳ د. امانت
۲۳۷	۳-۳ صندلی مخصوص میز امانت
۲۳۷	۳-۳ رف برگه دان
۲۳۷	۳-۴ کتاب پرچرخ کتاب
۲۳۹	۳-۵ بلکان کتاب ها
۲۴۰	۳-۶ وسایل عطف نویسی کتاب
۲۴۱	۳-۷ وسایل نشانه گذاری قفسه
۲۴۲	۳-۸ رج بند (سورتر)
۲۴۳	۳-۹ فرازه (کتاب گیر)
۲۴۴	۳-۱۰ کاردکس
۲۴۶	۳-۱۱ میز و صندلی کار و کامپیوتر
۲۴۶	صندلی
۲۴۸	میز کار با کامپیوتر
۲۴۹	اندازه های مناسب میز کامپیوتر و صندلی
۲۵۳	تجهیزات کتابخانه کودک
۲۵۳	۱. قفسه کتاب
۲۵۶	۲. میز و صندلی مطالعه
۲۶۰	پرسش ها
۲۶۲	تجهیزات اولیه مرمت و بازسازی
۲۶۵	تجهیزات دیداری و شنیداری

۲۶۵	۱. دستگاه‌های نمایش فیلم استریپ
۲۶۶	۲. دستگاه‌های نمایش اسلاید
۲۷۰	۳. ریزشکل خوان‌ها
۲۷۴	۴. دستگاه‌های نمایش سینمایی
۲۸۰	۵. ضبط صوت‌های با حلقه باز
۲۸۱	۶. ضبط صوت‌های کاستی
۲۸۴	۷. ضبط صوت‌های رقمی
۲۸۶	۸. دستگاه‌های نمایش دهنده طلق شفاف
۲۸۷	۹. صفحه‌خوان (گرامافون)
۲۹۱	۱۰. پروژکتور
۲۹۴	تجهیزات فزاینده‌ی اطلاعات و ارتباطات
۲۹۵	۱. کامپیوتر
۲۹۷	بورد اصلی
۲۹۸	واحد پردازش مرکزی (CPU)
۲۹۹	کارت گرافیک
۲۹۹	درایو دیسک سخت
۳۰۰	درایو دیسک لرزان
۳۰۱	حافظه کامپیوتر
۳۰۳	درایو دیسک فشرده
۳۰۴	دیسک ویدئویی دیجیتالی
۳۰۴	دستگاه‌های ورودی و خروجی جانبی در کامپیوتر
۳۰۷	صفحه کلید
۳۰۸	دسته بازی
۳۰۹	اسکنر
۳۰۹	میکروفون
۳۱۰	بلندگو
۳۱۱	قلم نوری
۳۱۱	صفحه نمایش قابل لمس
۳۱۲	مودم

۳۱۳	دوربین دیجیتالی
۳۱۳	وب کم
۳۱۶	حافظه‌های الکترونیکی
۳۱۷	رسام
۳۱۸	تعریف درگاه یا پورت
۳۱۹	۲. شبکه
۳۲۰	هدف از ایجاد شبکه
۳۲۱	انواع شبکه
۳۲۱	استانداردهای شبکه
۳۲۱	اینترنت
۳۲۲	نویساری‌های شبکه
۳۲۴	اجزای اصلی شبکه
۳۲۷	ابزارهای اتصال شبکه
۳۳۱	کتابخانه دیجیتال
۳۳۳	مشخصات کتابخانه دیجیتال
۳۳۳	الف - مشخصات فنی
۳۳۴	ب - قابلیت‌های جستجو
۳۳۵	ج - مشخصات واسطه گرافیکی
۳۳۵	د - قابلیت‌های عمومی
۳۳۷	تجهیزات ایمنی کتابخانه
۳۳۷	الف. سیستم‌های اعلام و اطفاء
۳۳۷	۱. سیستم اعلام حریق
۳۳۸	۲. سیستم اطفاء حریق
۳۴۶	ب. سیستم امنیتی دوربین‌های مدار بسته
۳۴۸	شکل ظاهری دوربین‌های مورد استفاده
۳۴۹	کارآرایی دوربین‌ها
۳۵۰	فن‌آوری‌های مورد استفاده در دوربین‌های امنیتی
۳۵۳	دیگر فن‌آوری‌های مورد استفاده در دوربین‌ها

۳۵۳	ج. سیستم دروازه امنیتی کتابخانه
۳۵۵	۱. ایجاد فضای الکترو مغناطیس توسط آشکارساز
۳۵۶	۲. حساس کردن منابع کتابخانه به امواج
۳۵۶	۳. خنثی کردن سیستم
۳۵۷	پرسش‌ها
۳۶۳	پیوست ۱: بررسی اجمالی معماری ساختمان کتابخانه ملی ایران
۳۶۳	مقدمه
۳۶۷	سیب بندی فضای داخلی کتابخانه
۳۶۹	بج
۳۷۱	پیوست ۲: الکزار کتابخانه عمومی مرکزی ماری
۳۷۱	مقدمه
۳۷۵	تجهیزات کتابخانه
۳۷۵	بخش‌های کتابخانه
۳۸۱	کتابخانه‌ای برای همه
۳۸۲	فهرست منابع و وبگاه کتابخانه
۳۸۳	منابع
۳۸۳	پی‌نوشت‌ها
۳۸۵	فهرست تصاویر
۳۹۱	فهرست اشکال
۳۹۱	فهرست نقشه‌ها
۳۹۵	فهرست جداول
۳۹۷	کتابنامه فارسی
۴۰۱	کتابنامه لاتین
۴۰۷	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۴۲۳	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۴۳۹	نمایه عمومی

پیشگفتار

سهم بحث ساختمان و تجهیزات کتابخانه در میان آثاری کسه در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشور ما منتشر می‌شوند، بسیار ناچیز است. طی چند دهه اخیر آثاری که در این راستا بیشتر جلب توجه کرده‌اند: کتاب «ساختمان و تجهیزات کتابخانه» نوشته پرویز عازم، کتاب «استاندارد اسناد و کتابخانه ملی و تجهیزات کتابخانه‌ای» اثر شیرین تعاونی و «ساختمان و تجهیزات کتابخانه» تألیف بابک پرتو است که توجه به آثار فاخر این اساتید ارباب‌دانش را بر آن داشت تا در گردآوری فصل‌های مختلف این کتاب، از آثار مذکور مطالب را اقتباس نمایم.

عامل مهمی که باعث گردیده تا شاهد تلاش چندانی برای تألیف آثار جدید در این راستا نباشیم نقش کم‌رنگ ساختمان و تجهیزات در دو عرصه دانش‌کتابداری و کاربرد آن در کتابخانه‌های کشور به دست.

اثر حاضر تلاشی است برای بیان دامنه گسترده در ماهیت متفاوت بحث ساختمان و تجهیزات در عصر حاضر و نیز راهبردهایی آن به کتابخانه‌های کشور تا کتابداران در تصمیم‌گیری‌های مربوط به طراحی ساختمان کتابخانه و تأمین تجهیزات متنوع آن در کنار طراحان و مجریان امر، دخالتی عالمانه داشته باشند.

در پایان جا دارد از همکاری خانم فاطمه ایرانی و آقای علیرضا فیضی که در گردآوری و ویرایش بخش‌هایی از اثر حاضر نقش داشتند و همچنین از خانم ندا مرتضی‌زاده که در نمونه‌خوانی اثر همکاری داشتند و آقای دکتر علی رادمهر و آقای مهندس حمیدرضا چاکری که مشوق و راهنمای اینجانب در تالیف اثر حاضر بودند، تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از گروه صنعتی به‌گزین تولیدکننده تجهیزات استاندارد کتابخانه‌ای به‌خاطر همکاری در گردآوری مطالب و نیز از مدیریت محترم نشریات دبیرش آقای ابوالفضل هاشمی و سایر عوامل چاپ و نشر کتاب همواره تسکیر و قدردانی می‌نمایم.

مقدمه

از زمانی که بشر برای نخستین بار شروع به جمع‌آوری دانش مدون نمود، ضرورت استفاده از مکانی که بتوان دانش بشری را در اشکال و قالب‌های مختلف حفظ و با کمترین تلاش بازایی نمود احساس شد، در طول تاریخ شکل ظاهری کتابخانه‌ها همواره از ماسه مواد ذخیره شده مانند لوح گلین، طومار، کتاب یا فیلم و نوار تبعیت می‌نمود. نوع طراحی ساختمان کتابخانه‌ها اغلب اوقات برگرفته از عملکرد ذخیره و بازایی مواد کتابخانه‌ای بوده است. کتابخانه در انواع آن شامل عمومی، آموزشگاهی، دانشگاهی و اختصاصی ستون فقرات هر سازمان است، علی‌رغم این که همگی آن‌ها از غنای لازم در منابع اطلاعاتی برخوردارند، ولی بدون جذابیت در معماری زیبا، مبلمان راحت، در رسیدن به اهداف خود کامیاب نخواهند بود. کتابخانه‌ها تنها با جذابیت‌های معماری و تزیینات است که موفق به جذب خوانندگان و دعوت آن‌ها به این پرستش‌گاه‌های علم به‌نظور تغذیه فکر می‌شوند.

در کشور ما به‌ندرت پیش آمده است که ساختمانی و یا یک بخش از یک ساختمان برای کتابخانه طراحی و بنا شود. معمولاً پس از اتمام کار ضمن تقسیم

فضاها و مکان‌ها برای کارهای مختلف جایی را نیز به کتابخانه اختصاص می‌دهند و چون ابزار و تجهیزات و منابع کتابخانه، سنگینی خاصی را بر پی و بنیان ساختمان وارد می‌کند و از قبل هم به این موضوع توجهی نداشته‌اند، لذا مسئولان ذی‌ربط در پایین‌ترین قسمت ساختمان به دنبال فضایی مناسب برای کتابخانه می‌گردند. گاه ساختمان‌های ساخته شده به‌عنوان بناهای مسکونی- تجاری توسط سازمان‌های مادر از طریق اجاره و یا خرید به مصرف موقت و یا دایم در می‌آید. مسلماً این نوع ساختمان‌ها نیز در شرایط بناهای قبلی است که هیچ‌گونه انگاره‌ای در خصوص مکان خاص کتابخانه‌ای ندارند. از این رو بسیار دیده می‌شود که قسمت‌های مختلف یک کتابخانه که ساده‌ترین آن شامل اتاق خدمات فنی، اتاق مسئول کتابخانه، سالن مطالعه، مخزن، محل استقرار لوازم شخصی مراجعه‌کنندگان، محل برگه‌دان‌ها، میز امانت و مرجع است به‌طور پراکنده، دور از هم و گاه در طبقات مختلف یک ساختمان قرار می‌گیرد.

اخیراً در بناسازی‌های سازمان و مراکز مختلف کشورمان به ویژه مؤسسات دولتی به این مقوله یعنی اختصاص دادن قسمتی از فضای بنای در دست ساختمان به کتابخانه توجه می‌شود، ولی متأسفانه چون در معماری کلی ساختمان و نقشه‌کشی آن از همفکری کتابدار متخصص استفاده نمی‌شود، لذا تصور بسیار ساده‌ای از کتابخانه در ذهن طراح ساختمان جای می‌گیرد و با یک رانخانه (اتاق و یا تالار مطالعه) به انضمام یک یا دو اتاق در کنار آن، کار مزبور نهایی می‌شود.